

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 5 Issue 6, Special Issue on Balkan Wars, p. 71-88, November 2013

Balkan Savaşları'ndan Sonra Selanik Musevileri (1912-1943) *Salonica Jews after Balkan Wars (1912-1943)*

Dr.Cengiz Mutlu
MEB - İstanbul

Öz: Bu çalışma Balkan Savaşları ile Yunanistan'ın hakimiyetine geçen Selanik'teki Musevi nüfusun durumunu incelemektedir. Yunanistan'ın Yunanlılar için homojen bir ulus devlet kurma politikası Selanik'de Yunan Devletinin sistematik bir Musevi karşıtlığı ve ayrımcılığını uygulamaya koymasını beraberinde getirmiştir. Yunanlıların Selanik'i ele geçirmeleri ile şehir nüfusunda en önemli iki unsur olan Müslüman ve Museviler birçok zulüm, ve şiddete maruz kalmış bu yüzden Müslümanlarla birlikte Museviler de güvenli olarak gördükleri Osmanlı topraklarına göçe başlamışlardı. Selanik'te kalan Museviler de 1943'teki Alman işgali sırasında ölüm kamplarına gönderilmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Selanik, Museviler, Göç, Yunanlılar, Müslümanlar

Abstract: This study examines the status of Jewish residents in post-Ottoman Salonika after the city was controlled by Greece during the Balkan Wars. The article argues that the Greek policy to create a homogenous Greek nation state brought along a systematic discrimination and anti-Semitism toward the Jewish population of Salonika. As Greeks took over Salonika the two significant groups of city, Muslims and Jews, faced violence and discrimination, which forced two groups to migrate to the safer Ottoman lands. The remaining Jews of the city were sent to Nazi death camps in 1943 during the German invasion.

Keywords: Salonica, Jews, Emigration, Greeks, Muslims

Giriş

Musevi-Grek ilişkilerinde Mora Ayaklanması önemli bir kırılma noktasıdır. Musevilerin, XIX. yüzyıl boyunca özellikle de Grek bağımsızlık savaşında Osmanlı yanlısı tutumları Yunanlılarca güvensizlik olarak algılanmıştır. Yunanistan'ın Osmanlı aleyhine kıta sahanlığını genişletmesi binlerce Musevi'nin Yunan topraklarında yaşamasını zorunlu kılıyordu. Yunanlıların her genişlemesinde bölge Musevileri, Osmanlı İmparatorluk bayrağına sadakat ile yeni Grek devletinin reel politikası arasında sıkışmıştır. Mora Ayaklanması sırasında Sultan II. Mahmut ayaklanmayı engelleyemediği gerekçesi ve ihtilalcilere göz dağı vermek için Patrik V. Gregory'i astırmıştı. Bir iki gün asılı kalan ceset atılması için Musevilere verilmiştir. Patriğin cesedi sokaklarda sürüklenmesinin ardından denize atılmıştı. Batıya Mora'ya kadar yayılan haberde Musevilerin rolü Osmanlıları bile gölgelediğinden bu konuda bazı görüşler ileri sürülmüştür. Bunlardan biri küçük bir Musevi grubun Osmanlı idarecilerince zorlandığı iddiasındayken, diğeri ise isteğin dışında Musevilerin Hristiyanlıktan intikam almak için gönüllü olarak katıldıklarını söylemektedir. Bu arada Musevilerin "silahlı ve Hristiyan kanına susadıkları", Türklerle beraber Greklere hücumla onların kasabalarını yağma ettikleri

haberleri yayılmıştır¹. Mora İsyanı Modern Yunanistan'da Grekler ile Musevilerin ilk karşılaşmasıydı. Greklerin Museviler'e yönelik nefretini anlamak için üç görüş araştırılmaya değer kabul edilmektedir. Bunlardan birincisi, Musevilerin Osmanlılara ve Türk Milleti'ne karşı sadakati, diğeri gerek Yunan milletinin gerekse Ortodoks din adamlarının dinsel anti-semitizmi, üçüncüsü ise Doğu Akdeniz'de Grekler ile Museviler arasındaki ekonomik rekabet olarak gösterilmektedir².

Yunanistan bağımsızlığını kazandığında Musevilerin çok azı Yunan sınırlarında kalabilmiştir. Hiçbir Musevi'nin kalmadığı Mora'dan Musevi muhacirler batıya İon Adaları'na, Tesalya, Epir, Makedonya'ya doğru göçe başlamışlardı. Yunan Devleti'nin doğumu bölge Musevilerinin yok edilişi veya göçünü doğurmuştur³.

Selanik Osmanlı Musevilerinin imparatorlukta en yaygın yaşadığı yer olarak dikkat çekmekteydi. Dedeleri, Ferdinand ve İsabella İspanyasından kovulmak suretiyle kente yerleşen Selanik Musevileri birçok Avrupa diline vakıf olmalarına rağmen İspanyol diyalektiği kullanmaktaydılar. İmparatorluğun yegâne sadık unsurları olarak görülen, genelde bankacılık ve ticaretle uğraşan Musevilerin fakirleri; hamal, sandalacı, hizmetçi, bakkal iken, bir iki yerde ise rençber olarak hayatlarını idame ettirmekteydiler⁴. Musevi unsur Selanik'in düşmesine kadar bazı istatistiklere göre 75.000 civarındaydı. Şehirde hakim unsur olan Museviler ticareti ellerine geçirmişlerdi. Yunan hakimiyeti Selanik'teki Musevi unsurun üstünlüğünü temelden sarsacaktı. Ekonomik çıkarları gereği Osmanlıya sadık tebaa olan Museviler Selanik'te imtiyazlı konumlarını sürdürürken, Hristiyan unsurlar aleyhine zenginleşmekteydiler. Musevilere her yönden iyi davranan Türk makamları Hristiyan unsurlara kuşku ile

¹ Katherine Elizabeth Fleming, *Greece a Jewish History*, Princeton University Press, New Jersey 2008, s.16; W. Allison Phillips, *The War Of Greek Independence 1821 to 1833*, London, Smith, Elder Co.,1897, s.77. Dünya kamuoyunda iğneli fiçi diye adlandırılan ritüel cinayetler, Yahudi aleyhtarı çevrelerin Yahudilere isnat ettiği yaygın bir temadır. Bu çevrelere göre, Firavun'un zulmünden kaçan Yahudiler, Mısır'dan çıkmalarının yıldönümü olan Pesah(Hamursuz) bayramında Yahudi olmayan bir çocuğu katlederek kanını hamursuz ekmeğine katmaktaydılar. Geniş bilgi için bkz. Celil Bozkurt, *Yahudilik ve Masonluğa Karşı Cevat Rifat Atilhan*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2012, s. 251. 1891 tarihindeki Musevilerin kutladığı Hamursuz Bayramı'nda Korfu Adası'nda ölen bir kız çocuğundan dolayı Rumlar Yahudilere saldırmışlardı. Canlarını kurtarmak için mal- mülklerini bırakarak kaçan Yahudilerden altmış beş kişi pasaportsuz olarak bir İtalyan vapuruyla İstanbul'a gelirken, 8.000 kişi de İskenderiye'ye kaçmak zorunda kalmıştır. Geniş bilgi için bkz. *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi Gayri Müslimlere Yapılan Yunan Mezalimi*, III, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yay, Ankara 1996, Belge 8, s.12. İstanbul'da da Museviler sık sık Rumlar tarafından tahkir edilmekteydiler. Sözelimi Paskalya zamanı bazı Rum kilisesi bulunan mahallerde, özellikle Büyükdere'de Rumlar tarafından Musevi kıyafetinde çeşitli cisimler imal edilip, çarşı-pazarda bunlar dolaştırılmakta ve Museviler tahkir edilmekteydi. Bkz. *a.g.e.*, Belge 7, s.11.

² Albert D. Vidas, "Modern Greece and the Sephardim of Salonica an Overview", *Belleten*, c. LXIV, sayı 239, yıl Nisan 2000, s.162.

³ Fleming, *a.g.e.*, s.17. Korfu'da yaşayan saygıdeğer bir Musevi'nin verdiği bilgiye göre, Tripolitza'nın ele geçirilmesi sayıları 5.000'den az olmamak üzere Yahudi'nin yok edilmesiyle neticelenmişti. "Yahudi kanı ele geçirilen şehirde Türk kanı ile birlikte karışıp sokaklarda aktı. Grek İhtilali sırasında İshakoğulları ve İsmailoğulları aynı ortak kaderde birleşmişti." Geniş bilgi için bkz. John Hartley, *Researches in Greece and The Levant*, Seeley and Sons, London 1831, s.186-187.

⁴ The Present Conditions of the Balkans and of European Responsibilities by Various Writers, Edited Luigi Villari, *The Balkan Question*, London 1905, s.162. Selanik Musevileri yörelerine gelen ziyaretçilere hala, bir gün dönmeyi düşledikleri Granada'daki eski evlerinin ya da ardiyelerinin anahtarlarını göstermekteydiler. Bu konuda bkz. Jason Goodwin, *Ufukların Efendisi Osmanlılar*, (Çev. Armağan Anar), Merkez Kitaplar, İstanbul 2007, s.143.

bakmaktaydı. Bu durumdan Museviler yararlanmakta, özellikle ticari teşebbüslerini genişleterek Hristiyan unsurları iktisadi egemenlikleri altına almaktaydılar. Selanik'in düşmesinin ardından Museviler bunun kefareti ödeyeceklerdi⁵. Selanik kadar kozmopolit bir şehri Avrupa'da bulmak çok zordu. Yabancı basında Balkan Savaşları'ndan önce Selanik'in % 60 nüfusu Musevi olarak tanıtılmaktaydı. Ticari hayatta en üstte olan Musevilerin elinde şehrin en önemli firmaları bulunuyordu. Büyük devletlerden sadece Fransızların 20.000.000 paundluk yatırımı vardı⁶. Selanik ve İstanbul'a yerleşmelerinin ardından ticareti ve finansı domine eden Museviler, Rumlara karşı sıkı bir rakip konumundaydılar. Yönetimdeki Türkler için ise unsurlar vergilerini devam ettirdikleri müddetçe bunun bir önemi yoktu⁷.

Tanzimat Fermanının ilan edildiği yıllarda Selanik'te yaşayan 60.000 nüfusun 25.000'ini oluşturan Museviler, şehrin en zenginleri arasında oldukları gibi aynı zamanda en fakirleri arasındaydılar. Yüksek devlet görevlileriyle kurdukları ilişkiler sayesinde Hristiyanlardan daha fazla korunmaktaydılar. Özellikle Sultan II. Mahmut reformları, Hristiyan-Musevi ekonomik rekabetinden kaynaklanan anti-semitik hareketlere de son vermeye amaçlamaktaydı. Abraham Levi'nin İmparatorluğun hahambaşısı olarak atanmasıyla Museviler imparatorluğun politik silsilesine dahil olmuştu. Tanzimatın ilanı tüm unsurlara kanun önünde eşitlik, vergi adaleti getirmekte ve dini sisteme dayalı kısıtlamalar kalkmaktaydı. Sultan Mecid 1840 ve 1841'deki fermanlarıyla Musevi unsurlarının haklarını garanti etmekteydi. Bu fermanlar aynı zamanda Musevilere kamu kurumlarında çalışmanın yolunu açmaktaydı⁸.

Osmanlı Devleti'nde Museviler Tanzimattan sonra yerel meclislerin kurulmasıyla bazen nüfuslarına nispetle mahalli meclislerde gereğinden fazla temsil edilmekteydiler. Osmanlı Devlet idarecileri ise Musevilerin bürokraside daha çok yer almasını istemekteydi. Devlet işlerinde görevlendirilecek ehliyetle Musevi az olduğundan yetkililer, Musevilere çocuklarını devlet okullarına göndermeleri için baskı yapmaktaydılar. Bunun üzerine Museviler hükümet işleri özellikle de dışişlerinde görev almaya başladılar⁹. Osmanlı Musevileri Ermeni ve Rumlar gibi milliyetçi bir dava uğruna enerjilerini harcamamış, özellikle

⁵ Aram Andonyan, *Balkan Savaşları*, (Çev. Zaven Biberyan), Aras Yay, İstanbul 1999, s.426-427.

⁶ *New York Tribune*, 19 November 1915. Siroz ve Drama Sancakları'nın dahil olduğu 1907 tarihinde yapılan nüfus istatistikine göre Selanik Vilayeti'nde; 484.334 Müslüman, 289.684 Rum, 19.344 Ulah, 220.366 Bulgar, 50.729 Yahudi yaşamaktaydı. Geniş bilgi için bkz. *Selanik Vilayet Salnamesi*, 20. Tab, Selanik Hamidiye Mekteb-i Sanayi Matbaası, Selanik 1325. Balkan Savaşları'ndan önce Andonyan'a göre, Selanik'te 333.440 Türk, 446.050 Bulgar, 168.500 Rum ve 55.320 Yahudi yaşamaktaydı. Bkz. Andonyan, *a.g.e.*, s.77. Selanik'te 1913'te bir nüfus sayımı yapılmıştı. M. Mazower'e göre, toplam nüfusun 157.889'a çıktığı Selanik Şehri'nde; nüfusun 40.000'den biraz azı Yunan, 45.867'si Osmanlı diğer bir ifadeyle Müslüman, 61.439'u ise Yahudi olarak kaydedilmişti. Şehir 1914'te tüm Hellenleştirme çabalarına rağmen bir İtalyan gazeteciye göre, "kent hala belli anlarda, nerdeyse her yerde insana tuhaf bir Kudüs" izlenimi vermekteydi. Bkz. Mark Mazower, *Selanik Hayaletler Şehri Hristiyanlar, Müslümanlar, Yahudiler (1430-1950)*, (Çev.Gül Güven), İstanbul 2004, s.311. Balkan Savaşları'ndan sonra Yunanistan'ın işgal ettiği topraklarda 1911 nüfus sayımı istatistiklerine göre, 75.522 Musevi yaşamaktayken, bu sayı 1923 tarihinde 65.569'a inmiştir. Bkz. Justin McCarthy, *Death and Exile The Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims 1821-1922*, The Darwin Press, New Jersey 1996, s.162-163.

⁷ J.A.R. Marriott, *The Eastern Question An Historical Study In European Diplomacy*, Clarendon Press, London 1917, s.71.

⁸ Bülent Özdemir, *Ottoman Reforms and Social Life Reflection from Salonica*, İsis Press, İstanbul 2003, s.189-190.

⁹ Özdemir, *a.g.e.*, s.199.

laik bir ulusçuluk olan Siyonizme iltifat etmemişlerdi. Museviler tanzimatın ilanından sonra devletin en güvendiği unsur haline gelmişti¹⁰.

İstanbul'u başkent yapmak üzere Hellen İmparatorluğunu kurmayı hedef edinen Yunanistan'ın, ilk hedefi Makedonya'yı Hellenize etmektir. Fakat Grekler Selanik'te ne Müslümanlara, ne de Musevilere karşı çoğunluktaydı¹¹. Balkan Savaşları, Greklerin hedeflerine ulaşmalarında en önemli araç olacaktı.

Makedonya üzerinde Balkan devletlerinin büyük rekabeti söz konusuydu. Rekabete rağmen Balkanlı devletler Avrupa Türkiyesini bölüşmek için biraraya gelebilmiş, Kosova'daki Arnavutların isyanı, Trablusgarp Savaşı müttefiklerin saldırısını kolaylaştırmıştı¹². Balkan Savaşlarında ummadığı bir mağlubiyetle karşılaşan Osmanlı Ordusu bozgun şeklinde geri çekilirken, Yunan ordusu, Alasonya Dışkata, Kırkgeçit, Lazarat ve Yenice-Vardar muharebelerini kazanarak, Selanik'in anahtarını ele geçirmişti. Selanik'teki Türk ordusu tarafından alınan hiçbir savunma tedbiri bir netice vermediği gibi savaş meydanından uzaklaşan Türk birlikleri, birbirine karışmış; emir, nizam dinlemeyen bir kalabalık hâlinde Selanik'e doğru çekilmeye başlamıştı. Selanik asker kaçakları ve kaybedilen yerlerden gelen muhacirlerle dolup taşmıştı. 8 Kasım 1912'de Selanik'te toplanmış olan Yunan ve Türk ordularının temsilcileri arasında yapılan görüşmeler sonunda imzalanan antlaşma ile şehir Yunanlılara bırakılmıştır¹³.

Selanik Şehrini Hellenleştirme Faaliyetleri Ve Musevilerin Tepkisi

Selanik Yahudileri muzaffer Yunan ordusunu oldukça soğuk karşılamıştır. Bir Yahudi öğretmen bu durumu, "*Yahudilerin bayram havasında olmadığını söylemek gerekir*" şeklinde somutlandırırken, vefa borcunu ise, "*...ancak kaybettiğimiz zaman sahip olduğumuz şeyin gerçek değerini anlarız ve Türk halkının sabır ve cömertlik gibi ender erdemlerini asla unutmamış olan Yahudiler, bugün en emin ve istikrarlı temelini kaybetmiş gibi hissediyorlar*" şeklinde göstermekteydi. Birçoğunun gelecekteki Yunan yönetimine karşı ciddi kuşkuları vardı. Yunanistan'a iltihakın kenti geleneksel pazarlarından kopararak ekonomik açıdan felaket getireceği öngörüsüne sahip bazı önde gelen Museviler, bunun yerine Selanik ve çevresinin büyük devletlerin garantörlüğünde, Balkan komşularının çekişmelerinde tarafsız bir Yahudi yönetiminde fiilen özerk bir devletçik olmasını önerdiler. Fikri yaymak amacıyla İstanbul'da Türk-Yahudi-Ulah Makedonya Komitesi kuruldu. Bazı ileri gelen Yahudilerin daha da ileri gitmek suretiyle Osmanlı hükümetine Balkan devletleriyle savaşmaya devam

¹⁰ Meşrutiyetin ilanından sonra Bulgar, Rum ve Ermeniler seçimlere ulusal programla girerken Musevilerde bu bu eğilim olmamış, hatta Arnavut ve Arapların aksine milli klupler dahi teşkil etmemişlerdi. Geniş bilgi için bkz. İlber Ortaylı, *Osmanlı'da Milletler ve Diplomasi Seçme Eserler*, İş Bankası Yay, İstanbul 2008, s.49.

¹¹ Marriott, a.g.e, s.362. Selanik Musevileri gerek entellektüel kapasiteleri, gerekse Avrupa'nın önde gelen yöneticileriyle kurdukları ilişkiler sayesinde politik açıdan yüksek bir konumdaydılar. Ayrıca, Balkan Savaşları'na da tanık olan bazı tarihçilerce, Selanik Musevilerinin Türk idaresi altındaki pozisyonlarını, Grek idaresi altında sürdüremeyecekleri öngörüsü yapılmaktaydı. Bkz. Lord Courtney Of Penwith, *Nationalism And War in The Near East*, Oxford University Press, London 1915, s.112, 304.

¹² Douglas Dakin, *The Greek Struggle in Macedonia 1897-1913*, İnstitute of Balkan Studies, Thessaloniki 1966, s.422-441.

¹³ Nuri Yavuz, "Birinci Balkan Harbi ve Selanik'in Kaybı", *Gazi Akademik Bakış*, I, sayı II, s.139-154, Ankara 2008. II. Balkan Savaşı sırasında Bulgar ordusuna mensup olup Osmanlı ordusuna iltica eden bir miktar Rum ve Musevi asker Selimiye Kışlası'na yerleştirilmiştir. Mülteci askerlerin iade edilmeyip Anadolu'nun içlerinde iskanı kararlaştırılmıştır. Bkz. BOA, BEO, 4222/316619.

etmesi halinde mali destek vaat ettiği haberleri yayılmıştır¹⁴. Fleming'e göre, Museviler Greklere direnmek için ellerinden geleni yapmıştı. Hatta Selanik'teki Musevi komitesi temsilcileri, Kamil Paşa'ya başvurarak Osmanlı Ordusu'nun Balkanlı müttefiklere karşı savaşmaya devam etmesi halinde Selanik'teki Musevi bankalarının cömert finansal yardım sağlayacaklarını vaat etmişlerdi¹⁵.

Selanik'in teslim şartlarından olan sivillerin mallarının korunacağına dair maddeye¹⁶ rağmen işgalin ardından Müslüman ve Yahudilerin ev ve dükkanlarına karşı yağma ve çapul başlamıştır. Times muhabirinin aktarımına göre, evler soyulurken metod hep aynıydı. Ayaktakımından Rumlar, Yunan askerlerine önemli evleri göstermekte, sonra kendileri de çapula katılmaktaydılar. Muhabire göre, talanın başlıca kurbanı Museviler'di. Rum basınının başlattığı Yahudi aleyhtarlığı askerler arasında da yayılmış ve şiddet-soygun hareketine dönüşmüştü. İşgalin ardından Selanik'in Zeytuluk Baruthanesi'nde esrarengiz bir patlama meydana gelmişti. Patlama sırasında baruthanenin yanındaki kışlada kalan Yunanlı süvarilerden on beşi ölmüş, otuzu yaralanmıştır. Baruthaneyi Türk askerlerinin havaya uçurduğu haberinin ardından şehirde büyük bir panik ve ardından katliam başlamıştır. Birçok Müslüman ve Yahudi'nin öldürülmesinden sonra aralarında İttihatçıların da bulunduğu 300 Müslüman tutuklanarak Yunanistan'a gönderilmiştir¹⁷.

Kievskaya Misl Gazetesi'nin savaş muhabiri olarak Balkan Savaşları'nda bulunan L.Trotsky, Ştip'e yollanan bir memurun kasabadaki gözlemlerini aktarmaktaydı. Kasabanın yarısını oluşturan Türk ve Yahudi evlerinin tamamen boş olduğu Ştib'de, tüm dükkan ve evler

¹⁴ Mazower, *a.g.e.*, s.307. Yunan ordusunun Selanik'e varış haberinin duyulmasının ardından A. Andondonyan'a göre, Rumlar ve diğer azınlıklarca şehir baştanbaşa Yunan bayraklarıyla donatılmıştır. Rum kızları balkonlarından şehre giren askerleri zito sesleri içerisinde çiçekler atarak karşılamıştı. Andonyan Selanik'e Yunan ordusunun girişini "o kadar kalabalık vardı ki askerler insane seli arasından taker taker geçmek zorunda kalıyordu. Göstericilerden binlercesi fes taşıyan Osmanlı uyruklulardı. Bunlar arasında Türklerin en sadık tebaaları olarak bildikleri Yahudilerden de yüzlercesi vardı" ifadeleriyle betimlemekteydi. Geniş bilgi için bkz. Andonyan, *a.g.e.*, s.384. Selanik'in işgalinden en fazla etkilenen unsur hiç kuşkusuz Müslümanlardı. Her tarafta Müslümanlara yönelik başlayan saldırıları ne gazetelerin feryadı, ne kral-prensler nezdinde yapılan teşebbüsler önleyememişti. Geceleri Müslüman mahallelerinde evlere girilmekte, gündüzleri silah arama bahanesiyle insanlar soyulmaktaydı. Kale kahveleri gibi Müslüman mahallelerinde ise gece kapılar kırılmakta, evlere girilmekte ve tüm kıymetli eşya alınmaktaydı. Çaresiz Müslümanların feryadı bir sonuç vermediği Selanik'te, tüm Türkçe gazeteler kapatılmıştı. Hükümet daireleri civarındaki tüm Müslüman evler boşaltılmış bu evlere Yunan askerleri yerleştirilmişti. Kavala'da da benzer hadiseler yaşanmıştır. Bkz. *Sabah*, 6 Kanun-i Evvel 1328.

¹⁵ Fleming, *a.g.e.*, s.68.

¹⁶ "Silahları alınmış asakire, emlak ve emvaline, köylülere ve bunların dahi emlak ve emvaline çeteler tarafından taarruz edilmemesi ve müttefiklerin orduları tarafından bunlara riayet edilmesi için Yunan ordusunun baş kumandanı tarafından emr-ı kati verilecektir." maddesi hilafına şehirdeki Müslüman ve Yahudiler saldırılardan masun kalmamıştı. Teslim şartlarının diğer maddeleri için bkz. *Selanik'in Teslimi ve Tahsin Paşa Ordusu*, Meşrutiyet Kütüphanesi, Dersaadet 1332, s.14. Selanik'te Yunan ve Bulgar askerlerinin Osmanlı jandarma ve askerlerine yönelik uyguladıkları mezalime dair jandarma Kaymakamı Fuat Bey'in 9 Aralık 1912 tarihli raporu için bkz. BOA, BEO, 4122/309130. Ayrıca, işgalin başlamasının sonra öldürülen masum sivillerin cesedleri Museviler'e kazdırılan kuyulara doldurulmuştur. Bkz. *Sabah*, 30 Kanun-i Sani 1328.

¹⁷ Andonyan, *a.g.e.*, s.388-389. Yunan askerlerinin şehre girişiyle Türkler alabildiği eşyalarını yanlarına götürmek suretiyle İstanbul'a göçmeye başlamıştı. Arap harfli tabelalar dükkanlardan indirilirken, yerlerini Grek alfabeli olanlar almaya başlamıştı. Bkz. Leon Sciaky, *Farewell to Ottoman Salonica*, The Isis Press, İstanbul 2000, s.154.

yağmalanıp yıkılmış, soygun ve cinayetlerin ardı arkası kesilmiyordu. Memurun raporuna göre, 2 Kasım günü yirmi-yirmi beş tane haydut, memurun hemen önünde, atmış-yetmiş yaşlarında ihtiyar bir Yahudi'nin üzerine saldırıp başını yarmışlardı. Memur müdahale edip polis çağırmaya yeltenince “*Yakalayın onu, o da Yahudi*” diyerek onu kovalamaya başlamışlar, o da kaçmak zorunda kalmıştı.”¹⁸

Selanik'ten geçen bir Fransız tüccarı ise kentteki olayların tahammül derecesinin üzerinde olduğunu kaydetmekteydi. Kendisi durumu şöyle anlatmıştır: “*Zorlu birer casus olan yerli vatandaşları levantenler tarafından kendilerine rehberlik edilen Yunan askerleri, adi hırsız çeteleri gibi Yahudilerin evlerine giriyorlar, erkekleri dışarı çıkarıyorlar, bağlayıp dövüyorlar, hatta bazen öldürüyorlar, sonra da geri dönerek kadınlarına tecavüz ediyorlar. Talihsiz Osmanlı askerlerinin ise saatlerine, elbiselerine varıncaya kadar her şeyleri gaspediliyor...*”¹⁹

Şehrin Yunanlıların eline geçmesinin ardından gerek Müslümanlara, gerek Musevilere karşı saldırılar hızlanmış, esir edilen 250 neferin hepsi katledilmiş, birçok kadın ve çocuk aynı akıbete uğramıştı. Mağazaların ekserisinde yağma başlamıştı²⁰. İşgalin başlamasıyla askersivil birçok kişi Yunanlılarca tevkif edilirken üzerleri aranmakta, bu esnada üzerlerindeki para vs. değerli eşyaları alınmaktaydı. Yunanlılar, mağaza ve fırınlardan aldıklarının paralarını vermemekte, sokaklardan nakledilen ekmekleri bile yağma etmekteydiler. Yağma devam ederken on iki Yunan neferi bir Musevi bakkaldan rakı almış, rakıyı içer içmez hastalanmışlar ve dördü buldukları yerde düşüp ölmüşlerdi. Fırsattan istifade eden Yunan gazeteleri ise, rakı yerine verilen subiyeden-badem içi ve kavun çekirdeği gibi şeylerden yapılan beyaz şerbet- dolayı Yunan askerlerinin öldüğünü yazmış, bundan istifade ederek Musevilerin Yunan askerlerine suikast düzenlediğini iddia etmiştir. Bunun üzerine hükümet tarafından tüm Musevi ve Müslüman bakkallar kapatılmıştır. Yunan gazeteleri bu asılsız iddiayı kamuoyunu Museviler aleyhine yöneltmek için ortaya atmıştı. Musevilere karşı başlayan yağma ve talan sinagoglara bile sirayet etmişti²¹. Tutuklamalarına devam eden Yunanlılar hazırladıkları bir listede yazılı 41 Müslüman ve Musevi'nin tevkifi için bunların evlerini hatta akrabalarının evlerini bile aramaktaydılar. 41 kişinin aranma gerekçesi ise Yunanlılara husumet beslemeleri olarak gösterilmekteydi. Tutuklanmaları halinde 41 kişinin Atina'ya gönderilmesine karar verilmişti. Müslüman ve Musevi ahalinin göç veya geçici süre dahilinde bile olsa Selanik dışına çıkmaları yasağı bir takım şartlara bağlıydı. Aranılan 41 kişinin yakalanmaları için alınan önlemlerin insani değerlerle bağdaşır bir tarafı yoktu. Gerek aramalar, gerekse Yunanlıların saldırılarda bulunmasından dolayı birçok Musevi dışarı çıkamıyordu.²² Tüm bu

¹⁸ Leon Trotsky, *Balkan Savaşları*, (Çev.Tansel Güney), Arba Yay, İstanbul 1995, s.319

¹⁹ Pierre Loty, *Can Çekişen Türkiye*, (Haz. Fikret Şahoğlu), Tercüman Yay, İstanbul Tarihsiz, s.79. Bazı Yunanlı yazarlar ise, Grek ordularının şehre girişiyle askerlerin şehirde asayışı tesis ettiğini, Türk ve Musevilerden oluşan iki katı yabancı bloğa karşı ilişkilere uyum getirdiğini iddia etmektedir. Bkz. Apostolos E. Vacalopoulos, *A History of Thessaloniki*, İnstitue of Balkan Studies, Thessaloniki 1993, s.127.

²⁰ *Sabah*, 24 Teşrin-i Sani 1328.

²¹ *Sabah*, 28 Teşrin-i Sani 1328. Yağma ve talan devam ederken bazı Yunanlıların teşebbüsüyle Musevilerle kardeşliği tesis için karma heyet teşkiline gidilmiş, fakat bu girişim başarısızlığa mahkum olmuştur. Bkz. *Sabah*, 30 Teşrin-i Sani 1328.

²² Dönemin gazetecilerinden Abdullah Nuri Bey'in ailesi, bin bir güçlkle kendilerini Selanik limanındaki gemiye atmışlarsa da limandaki görevlilerin güçlük çıkarmaları üzerine tüm eşyalarını orada bırakmak zorunda kalmışlardı. İstanbul'a gelen vapurda çok az Selanik yolcusu vardı. Yolcuların verdiği bilgiye göre, Selanik'ten Bulgar askerlerinin ayrılması Yunan askeri ve eşkiyalarının mezalimini bir kat daha arttırmıştır. Bkz. *Sabah*, 12 Kanun-i Evvel 1328.

gelişmelerin ardından Museviler ilk kayıplarını vermeye başlamışlardı. Biri 35, diğeri 45 yaşlarında iki Musevi sarraf Leblebici Sokağı başında beş silahlı kişi tarafından gasp edilirken öldürülmüştür. Kendi milletlerinden iki kişinin ölümü Museviler arasında büyük heyecana sebebiyet vermişti. Rum basını ise adeta cinayetlerin lehinde bir lisan kullanmayı yeğlemiştir. Hükümetin gizlemesine rağmen, cinayetleri işleyenlerin Yunan askerleri olduğu ortaya çıkmıştı. Hahambaşı ise sinagogunda bulunan maktullerin defnine müsaade etmemiştir. Tüm Selanik Musevilerinin dükkanlarını kapayıp cenaze alayına katılmalarına karar verilmişti²³. Avrupa'nın türlü himayesine mazhar olarak Makedonya'ya medeniyet getirme parolasıyla Selanik'teki işgalini sürdüren Yunanlıların yaptıkları kabul edilemezdi. Sabah Gazetesi'nin Selanik muhabirine göre, şehrin işgalinin ardından Yunanistan'dan buraya çapulculuk için hırsız çeteleri gelmişti. Bu çeteler Selanik'in Yunanlıların eline geçmesini müteakip evvela civardan gelen çetelerle, sonra Girid jandarmalarıyla işbirliği yapmışlardı. Jandarmaların her türlü müsamaha ve hatta yardımlarıyla çetelerin yapmadığı kötülük kalmamıştı. İslam ve Musevilerden soyulan, öldürülen fakat failleri meçhul olan ne kadar olay varsa hepsi istiladan önce Selanik'e gelen çetelerden kaynaklanmaktaydı. Yağma ve çapula yerli Rumlarla bazı Bulgarların da katıldığı gözlemlenmişti. Muhabir öldürülen iki Musevi'nin isimlerini de vermekteydi. David Efendi'yle ortağı Sarraf Yako Franzes, Kalıpçı David Efendi'nin Büyükpazar'daki evine gitmekte iken, haydutlar yanlarına gelmiş üzerilerini aramalarına karşı geldikleri için öldürülmüşlerdi. İki küçük Musevi'nin şahitliklerinin bir sonuç vermediği olaydan sonra Selanik'teki Museviler dükkanlarını kapamak suretiyle cenazeye katılmışlardı. Yaklaşık 12.000 kişinin katıldığı cenaze merasiminde Hahambaşı Efendi, müteessir bir şekilde cenaze alayının önünde yürümüştür. Cenaze alayı Sabri Paşa Caddesi'nden geçerken bazı Yunan subayları cenazeyi dağıtmak istemiştir. Bu olay Musevilerdeki teessürü artırmıştır²⁴. Selanik tüccarından müteşekkil bir heyet, Noye Fraye Presse Gazetesi'ni ziyaret etmek suretiyle Selanik'te sergilenen mezalimi kamuoyuna duyurma yoluna gitmişlerdi. Heyet, Selanik Musevilerinin can ve mallarının emniyet altında olmadığını, sürekli tehditlerle karşılaştıklarını Avrupa kamuoyuna duyurmak için böyle bir yol seçmişti. 6 Ocak'ta Selanik'in önde gelen Musevilerinden iki kişi şehrin ortasında Yunan askerleri ve yerli Rumlarca katledilmişti. Saat beşten sonra hayatını korumak isteyen herkes evine kapanmaya ve her tarafı kapatmaya mecburdu. Karanlığın çökmesinin ardından Yunan askerleri rastladıkları insanları soymaya ve hanelere girmeye başlıyorlardı. Her gece ya bir Müslüman, ya da Musevi evi soyulmaktaydı. Bakkal emtiası satılan çarşıda Yunan askerlerinin bekçileri işgal ederek defaatle mağazaları soyması üzerine, olayları sütunlarına taşıyan Fransızca yayın yapan bir gazete kapatılmıştır. Yunan resmi memurlarının önünde cereyan eden bu tarz müessif olaylara diplomatlar dahi seyirci kalmaktaydı. Halbuki, Batılı büyük devletler Türkiye'den kendi çıkarları aleyhine en ufak bir hareket gördüklerinde savaş gemilerini Türkiye'ye göndermekteydiler. 1913'ün ilk aylarında Selanik'te Avrupa menfaatleri tehdit altındaydı. Zira, Yunan askerlerinin şekavet eseri olarak Selanik'te tüm dünya tüccarları zarar görüyordu. Ayrıca şekavetin önü alınmayacak olursa Avusturya, Almanya, Fransa, İngiltere fabrikatörlerinin zarar göreceği muhakkaktı. Görünüşte medeniyet için savaşa başladığını savunan Yunanistan'a karşı Selanik'teki heyet, insaniyet namına Avrupa'nın yardım ve himayesini istemiştir²⁵. Selanik ahalisi birer düdük yardımıyla evlere saldıran Yunan askerleri ve yerli Rum eşkıyanın hasarlarına engel olmak için Bulgar devriyelerini çağırma yoluna

²³ *Sabah*, 31 Kanun-i Evvel 1328.

²⁴ *Sabah*, 4 Kanun-i Sani 1328.

²⁵ *Sabah*, 4 Kanun-i Sani 1328.

gitmekteydiler. Bu sayede gündüz evlere saldırma olanağını yitiren haydutlar, akşam olunca terk edilmiş mağazalara saldırmaya başlamışlardı. Mağaza kapıları ya anahtar uydurularak, ya da kırılarak açılmakta, çalınan eşya ise vapurlara doldurularak Yunanistan'a gönderilmekte, Yunan eşkiyasınca vapurlara yüklenen balya balya eşyanın nereden alındığı sorulmamaktaydı. Mahalli hükümetçe mağazaların-dükkanların açılıp malların çalındığı tahakkuk ettirilmezse de, olayların faileri hakkında herhangi bir tahkikat açılmamaktaydı. Çalınan malın gerçek sahibi kendi dükkânından kaldırılan malı iskelede tanıyıp sahip çıksa veya bir memur nezdinde şikâyet etse hayatının tehlikede olduğunu bildiğinden sesini çıkaramamaktaydı. Bulgarlar Makedonya'da İslam unsuru bırakmamak için olanca gayretiyle uğraşırken, Yunanlılar ise Selanik'in gelecekte kendi ellerinde kalmama ihtimaline karşı mümkün olduğu kadar emtiayı şehirden nakletme endişesindeydiler. İsmi verilmeyen Vardar Yenicesi'nde ticaret yapan bir Musevi'nin dükkanındaki 2.600 liralık eşya gaspedilmiş, kendisi ise darp edilmek suretiyle 100 lirasına el konulmuştu. Çaresiz tacir iki çocuğu ve eşi yanında olduğu halde Selanik'e kaçmaya mecbur olmuştu. Yol şartlarına dayanamayan iki çocuğu ölmüş, naaşları şose kenarına tek ederek eşiyle Selanik'e gelmiştir. Tüccar ve eşi, Selanik'te içinde oldukları sefaleti kimseye anlatamadıklarından bir iki gün aç kalmışlardı. Selanik'ten kendisini tanıyan bir şahıs tüccara limon, portakal verip Selanik sokaklarında satıp, nafakasını çıkarmasına yardımcı olmuştur. Diğer taraftan Selanik'te Bulgarlar Yunanlıları, Yunanlılar Bulgarları kendi dillerindeki ayini kabul etmeleri için baskı altında tutmaktaydılar. Her iki unsurdan biri diğerini zayıf bulduğunda soymakta hatta yer yer öldürmekteydi. Selanik'te Yunanlıların hırsızlık yapamayanları dükkanlardan alışveriş yapmakta, fakat para yerine değeri malum olmayan bir kağıt vermekteydiler. Mal mukabili alınan kağıdın ise herhangi bir yere verilme imkanı yoktu. Dükkan sahibi para isteyince darp edilmekteydi. Böylece Müslüman ve Musevi tüccar bir başka şekilde soyulmaktaydı. Selanik Müslümanları da Yunanlıların elinde gasp, yaralama, ölüme varan hadiselerle göğüs germekteydiler. Museviler yaşadıkları sıkıntıları Avrupa ve Amerika'daki gazetelere telgraf çekmek suretiyle duyurdukları halde Müslümanların böyle bir şansı yoktu²⁶.

Müslüman ve Yahudi mahallelerinde artan yağma ve çapul üzerine şehrin ileri gelen Müslüman ve Yahudileri konsoloslara müracaat ederek saldırıların durdurulması için yardım istemişlerdi. Bunun üzerine dönemin Düveli-i Muazzama devletlerinin konsolosları, Kral Konstantin'e yirmidört saat içerisinde yağmaya son verilmediği takdirde karaya asker çıkaracakları tehdidini savurmuştur. Kral Konstantin'in elinden geleni yapacağı sözüne rağmen saldırılar azalsa da devam etmişti²⁷.

Bu arada Selanik'te ortaya çıkan bir karışıklıktan Hahambaşı'nın katledildiği ve birçok kişiye saldırıda bulunulduğuna dair rivayetler İstanbul gazetelerinin sütunlarına düşmüştür. Yapılan tahkikatla haberin doğru olmadığı ortaya çıkmıştı. Selanik Musevilerinin durumları hakkında tahkikat yapmak üzere Avrupa Musevilerinin ileri gelenlerinden bir komisyon Selanik'e gelmişti. Komisyonun gelişini haber alan Selanik Musevileri birkaç bin kişilik bir alay teşkil ederek, tamamının başında fes olduğu halde karşılama için istasyona gitmişlerdi. Yunan memurları ise Musevilerin ellerine Yunan bayrakları alacakları yerde tamamının fes

²⁶ *Sabah*, 6 Kanun-i Sani 1328. Selanik'te Müslümanlar'a karşı baskı ve şiddet artmaktaydı. Müslümanlar tahkir edilirken, Yunan hükümeti Müslümanları sebepsiz tutuklamakta, evleri aramaktaydı. Tevkiflerden Museviler de istisna edilmemiştir. Bir çok ileri gelen Musevi hükümet konağında tutuklu kalmıştır. Yunanistan'ın uyguladığı politika sebebiyle Müslümanlar mümkün olan en kısa sürede Selanik'ten ayrılırken, Museviler de yavaş yavaş ayrılık yolunu tutmaktaydı. Bkz. *Sabah*, 17 Teşrin-i Evvel 1328.

²⁷ *Selanik'in Teslimi ve Tahsin Paşa Ordusu*, s.27.

giyerek Osmanlı Devleti'ne bağlılıklarını sergilemelerine çok kızdıklarından, feslere saldırmaya başlamışlardı. Kalabalık olan Musevilerin Yunanlılara mukavemeti sırasında bir kaç Yunanlılarca darp edilmişti²⁸. Musevi sinagogunun pencerelerinden ahalinin görmesi için dört Osmanlı bayrağı çıkartılması, Yunan askerlerini endişelendirmişti. Yunan askerleri kargaşa çıkarmaya çalışmışlarsa da inzibat memurlarının müdahalesi ile hadise sonlandırılmıştır. Diğer taraftan Museviler kendilerinin Yunanlılar tarafından katledileceklerine dair duydukları korkuyu yabancı konsoloslara bir dilekçe ile bildirmişlerdi. Bundan dolayı Yunanlıların Musevilere karşı duyduğu kin bir kat daha artmıştır.²⁹ Yunan hükümetinin Selanik'te yaptığı tevkifler büyük kısmı Müslüman ve Musevi geri kalanı Ermeni olan 1500 kişi ile devam etmiştir. Tutuklananlar Yunanistan'ın çeşitli mahallelerine gönderilmiştir³⁰.

Selanik Musevilerine Yunanlılar olduğu kadar Bulgarlar da kötü davranmıştır. Selanik'in Bulgar ve Yunanlılarca işgali üzerine Selanikli yabancı bir ülke vatandaşı, Hikmet Gazetesi'ne bir şikayet dilekçesi göndermiştir. Dilekçeye göre, medeniyet getirme parolasıyla şehre giren yeni efendiler, uyguladıkları şiddeti özellikle Müslüman ve Museviler üzerinde tatbik etmekteydiler. Dilekçede şu ifadeler dikkat çekiciydi: "*Konsoloslar, şahit oldukları günlük engizisyon manzaralarını kime şikayet edeceklerini şaşırıyorlar. Bulgar ve Yunan gibi medeniyet düşkünü kişilerden özellikle cami, sinagog gibi yerler tahripten kurtulamadı.*"³¹ Bulgarlar şehrin bir kısmını yakarak Selanik'i tahrip etmeyi sürdürmüştür. Selanik'te hayatta kalmayı başarmış olanlara karşı yapılan işkencelerden, soygunlardan mezarlıklardaki mevtalar da payını almıştır. Savaşın ilk günlerinde Vize'den kaçan birkaç Musevi sonradan geri dönmüş, diğerleri ise geçimlerini sürdürebilmek için kurtarabildiği ticari emtiasıyla Vize'ye gelmişti. Drama'dan İstanbul'a perişan bir halde üç dört aile gelmiştir. Silivri, Tekirdağ, Gelibolu Musevi Cemaatleri İstanbul'daki yardım komisyonuna müracaat etmişlerdi. Büyük bir yokluk ve sefaletin hüküm sürdüğü Kavala'da Museviler, yardım istemek için Selanik'e müracaat etmekteydiler. Kavala'da genelde tütün fabrikalarında amelelikle hayatlarını idame ettiren Museviler, fabrikaların kapatılmasıyla perişan bir hale düşmüştür. Harbin başında Kavala'dan haber alınabiliyorken Bulgarlar tarafından haber kanalları sekteye uğratılmaktaydı³². Serez'de 1500'den fazla Müslüman'ı öldüren Bulgarların katliamından Yahudiler de nasibini almıştır. Kavala'da da benzer hadiseler yaşanmıştır. Avusturya Macaristan Konsolosu Mösyö Adolf Viks, kurtuluşu ancak bir Loit gemisine sığınmakta buldu. Bulgar polislerinin kışkırtmasıyla üç voyvoda, gece yarısı varlıklı Yahudi tüccarların evlerini basmış, ağlayan kadınlara aldırış etmeksizin erkekleri alıp götürmüşlerdi. Ancak iki gün sonra 50.000 frank fidye karşılığında serbest bırakılmışlardı³³.

²⁸ *Sabah*, 2 Şubat 1328. İstanbul'dan Selanik'e gelen yolcular sıkı bir teftişe tabi tutulmaktaydı. İstanbul gazetelerini veya siyasetten bahseden mektupları taşıyan kişiler tevkif edilmekteydi. Levazimat tedariki için Kavala'ya giden yolcuların üzerinde gazette çıkması üzerine Selanik'e geri gönderilmişlerdi. Hristiyan ahali tarafından Müslüman ve Museviler'e yönelik tehditler devam etmiştir. Bkz. *İkdam*, 12 Teşrin-i Evvel 1329.

²⁹ *İkdam*, 8 Teşrin-i Evvel 1329.

³⁰ *İkdam*, 10 Teşrin-i Evvel 1329.

³¹ Ahmet Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, TTK, Ankara 1994, s.65.

³² *Sabah*, 6 Mart 1329.

³³ Loty, *a.g.e.*, s.101. Trakya ve Edirne'nin Osmanlı hakimiyetinde kalmasını sağlamak, Bulgar işgali sırasında işlenen cinayetleri anlatmak için aralarında Musevilerin de olduğu "*Edirne Heyeti*", Talat Bey'den aldığı talimat üzerine Avrupa merkezlerini dolaşmıştı. Heyet gazetelere verdiği beyanatta

Selanik'ten Başlayan Göç

Şehirdeki asayiş Yunan işgalinden beri tesis edilmediği gibi, Musevilerin cinayeti hala aydınlatılmamıştı. Altı hafta Selanik'te çalışan Alman Kızılhaç Heyeti'nin Yanya'ya giderek Osmanlı yaralılarıyla ilgilenmesi beklenildiği o sıkıntılı günlerde, başka bir yardım heyeti şehirde ekmek dağıtımına devam etmiştir. Yunan işgalinin Selanik sakinleri üzerindeki tazyiki, bölgedeki Osmanlı vatandaşlarının muhaceretini doğurmuştu. Her geçen gün artan göçle 3700 kadarı İstanbul ve İzmir'e doğru yola çıkmıştı. Selanik'ten İzmir'e hareket etmesi beklenen vapurda 1500 muhacir vardı. 2000 kadarı Üsküp'e doğru yola çıkmış, fakat yolda Bulgar çetelerince hemen hepsi katledilmiştir³⁴. Makedonya ve Eski Sırbistan'dan da muhacirler akın akın İzmir'e gelmekteydi. Gazetelere göre, Selanik'ten 6000 kişi İzmir'e çıkmış, bir diğer 6000 kişi ise İzmir'e gitmek için beklemekteydi. Fakat komitacıların haydutlukları sebebiyle nakliyat zorlaşmaktaydı. O günlerde Selanik'ten gelen her vapur 1200-1500 muhacir getirmekteydi. Muhacirlerin ekserisi mallarını arkada bırakarak dehşet içinde kaçtıklarından üzerlerindeki elbiseden başka bir şeyleri yoktu. Bazıları Alman konsoloslarına liste vermek suretiyle eşyalarını talep etmekte, diğerleri ailelerinden haber alabilmek için konsolosa başvurmakta idi. Vali Kemal Bey'in başkanlığındaki komisyon muhacirlerin iskânıyla uğraşmaktaydı³⁵. 1913 Temmuz ayında aileleriyle beraber gelen ekserisi Musevi 750 kadar muhacir Rus vapuruyla İstanbul'a gelmişti³⁶. Artan baskılar Musevileri büyük devletlerin himayesini aramaya itmiştir. 200 kadar Musevi, konsoloshane ahiti bulunan bir Musevi'nin aracılığıyla Portekiz Konsolosluğu'na müracaat etmişti. Bu kişiler 2500 lira mukabilinde Portekiz vatandaşlığına girmişlerdi³⁷. İtalya, Almanya, Fransa Selanik'in Yunanlıların eline geçmesinin ardından kent üzerinde hak iddia etmemekle birlikte, kentin Yahudi tüccarlarına kendi himaye ve pasaportlarını teklif suretiyle nüfuzlarını genişletme çabasına girmişlerdi. Altı ay içinde, 2400 Yahudi Yunan uyuğundan kurtulmak için tabiiyet değiştirmişler³⁸. Selanik'teki Rumlar ile Museviler arasındaki soğukluk artarak devam etmiştir. Bunun neticesi

---

Trakya'daki 1.229.572 nüfusa karşı 189.000 Bulgar olduğunu ve şehirlerinin Bulgar boyunduruğu altına düşmektense yok olmayı tercih edeceğini savunmuştur. Bu konuda bkz. Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele*, I, 2. Baskı, TTK, Ankara 1987, s.71. Museviler sadece Yunan ve Bulgarlardan kötü muamele görmemektedir. 1913'de Amerika'nın önde gelen Musevileri Romanya'daki ırkdaşlarının köle muamelesi gördükleri yönündeki taleplerini ilgililere duyurmaya çalışmaktaydılar. Bkz. Charles J. Vopicka, *Secrets Of The Balkans*, Rand McNally & Company, Chicago 1921, s.270. Sırp Manastır'a girdikten sonra bazı Sırp askerleri Musevi bir ailenin evine girmek suretiyle yağma yapmıştır. Bunun üzerine Musevi hane halkı yetkililere müracaat etmişti. Bkz. Salim Aydın, *Osmanlı Basınında Balkan Savaşları (1912-1913)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2012, s.299.

³⁴ *Sabah*, 7 Kanun-i Sani 1328.

³⁵ *Sabah*, 7 Kanun-i Sani 1328. Bir yandan da Rumeli'deki yerlerinden edilen Musevi muhacirlerin memleketlerine iadesine çalışılmaktaydı. Burgaz'a seyrü sefer yapmakta olan Rus vapurlarıyla 200-300 kişilik kabileler halinde gönderilmeleri kararlaştırılmıştı. Muhacirler Burgaz'dan trenle Edirne'ye oradan memleketlerine gönderileceklerdi. Gerek Burgaz'da gerek Edirne'de teşekkül edecek komisyonlar muhacirlere nezaret edecekti. Balkan muhacirlerine yardım amacıyla teşkil eden merkezi Brüksel'de bulunan Musevi Cemiyetleri Birlik Heyeti, mesele hakkında müzakere ve gereken tedbirlerin alınması için toplanmışlardı. İstanbul Yardım Cemiyeti, Dr. Markos'u murahhas olarak tayin etmiş ve adı geçen İstanbul'dan hareket etmişti. Bkz. İkdâm, 19 Mayıs 1329.

³⁶ *İkdâm*, 7 Temmuz 1329.

³⁷ *İkdâm*, 8 Mayıs 1329.

³⁸ Mazower, *a.g.e.*, s.306.

olarak dönemin basınında Musevilerin Madrid veya başka Avrupa ülkelerine gideceklerine dair haberler yer almıştır³⁹. Selanik'teki tüccarların muhacereti zamanla hızlanarak her vapurun İzmir ve İstanbul'a on-onbeş tüccar götürdüğü gözlemlenmiştir. Beklenildiği gibi tüccarlar büyük bir üzüntü içerisinde evlerini terk etmekteydiler⁴⁰.

İstanbul ve Selanik Hahambaşılarının Faaliyetleri

Selanik Hahambaşısı Jacob Meir Yunan Kralı George'nin daveti üzerine kendisiyle görüşmüştür. Bu vesileyle Hahambaşı, krala Yunanlıların Musevilere karşı tecavüzlerini içeren şikayetini iletme fırsatı bulmuştu. Yunan ordusunun Selanik'e girişinden sekiz gün evvel müftü, despot, belediye başkanı ve kendisinin sulhen şehrin teslim edilmesi için gece-gündüz çalıştıklarını, şayet şehrin savunulması mümkün olsaydı herkesin Selanik'i savunmak için elinden geleni yapacağını söylemiştir. Fakat masum bi-günah kadın ve çocukların kanlarını dökmeye meydan vermemek için şehrin sulhen teslimi yoluna gittiklerini ifade eden Hahambaşı, Yunan ordusunun şehre girişinden sonra barışsever halkın zararına yapılanlardan ötürü teessürlerini bildirmiştir. Nitekim, sinagoga giren bazı askerler orayı tahrip etmiş, tevrat parşümenlerini yere atmıştı. Cereyan eden bu durumu Yunan ordusunun suiniyetine bağlamayan Hahambaşı, Rum gazetelerin Museviler aleyhine yazdıklarını bazı Efzon askerlerinin heyecanı neticesinde ortaya çıktığını ifade etmiştir. Hahambaşı, Yunan ordusunun Selanik'e girişinin ilk günlerinde görülen müessif olaylara sebep olarak Musevilerin kederli olmalarını görmüştür. Hahambaşı bu durumu iki sebebe bağlamaktaydı. İlk sebep, 400 yıl önce Ortaçağ karanlıklarının yaşandığı devirde herkesin Museviler'e kapılarını kapadığı bir zamanda, Musevileri kabul eden Osmanlı Devleti'ne karşı duyulan minnet ve şükrandı. Nitekim, yapılan iyiliği hiçbir zaman unutamayan Musevi milleti, asla Osmanlı toprağında zulm görmemiş, her devirde tam hürriyet ve eşitliğe sahip olmuştu. Hahambaşı sözlerine şöyle devam etti: *"Abdülhamit devrinde anasır-ı saire belki de zulm görmüşler, lakin biz katıyyen zulm görmedik. Zira, hakan-ı sabıkın daima metbu olan ve hiçbir vakit hükümete karşı eser-i isyan göstermeyen Musevi milletine emniyet-i kamilesi vardı. İdare-i meşruta bizler için büyük bir tebdil husule getirmedi. Çünkü ondan evvel dahi hürriyet ve müsavata malik idik."* Selanikte yaşayan tüm unsurların birbirleriyle kardeş gibi geçindikleri devirleri anımsatan Hahambaşı, ara sıra da olsa asayişin bozulduğu anlarda milletine sabır tavsiye ettiğini, Selanik'in işgalinin ardından da nasihatlerine devam ettiğini, vurgularken karşısındaki kişiyi ise, *"Lakin kemal-i teessüfle arz ederim ki, eğer Rumların bir kısmı bu günkü hareket ve muamelatında devam ederse nesayihim neticesiz ve semeresiz kalacaktır."* sözleriyle uyarmaktaydı. İşgal günlerinde Musevilere karşı boykot başlamıştı. Tütüncülere varıncaya kadar sirayet eden boykotun neticesi olarak Hahambaşı, Rumların büyük bir kısmının bir dükkana girdiklerinde dükkân sahibinin Rum veya Müslüman olması halinde alışveriş yaptıklarını, Musevi olduğu takdirde *"ben senden satın almam"* diyerek ayırım yaptıklarını iddia etmekteydi. Selanik'in kayıkçıların büyük kısmı Musevi'ydi. Yunanistan'dan gelen otuz-kırk Yunanlı kayıkçı-Musevi kayıkçıların iyi geçinmeyi arzu etmelerine rağmen-Selanik'e yanan vapurlara binerek yolcuların Musevi kayıklarına binmelerini men etmekteydiler. Hahambaşı, Yunan ordusunun Selanik'e girişinde Musevilerin kederli durumlarının ikinci sebebi olarak Osmanlı ordusunda hizmet eden yaklaşık 5.000 kadar Musevi askeri görmekteydi. Halen Selanik'teki Musevi ailelerin kardeş veya oğulları savaş

³⁹ *Sabah*, 20 Kanun-i Sani 1329.

⁴⁰ *Sabah*, 8 Mayıs 1329.

meydanlarındaydı. Kimi vefat etmiş, kimi yaralı olan bu askerlerden aileleri haber alamamaktaydılar. Bu sebeplerden ötürü Müslümanlar gibi Musevilerin de matem içinde bulunmasını doğal karşılayan hahambaşı, Musevilerin meyus vaziyetlerinin bazı Rum gazetelerce kan iftirasının hortlatılmasına vesile addedildiğini ve bu sayede halkın bir kısmının Museviler aleyhine kışkırtıldığını ifade etmiştir. Bununla beraber Girid jandarmalarının gelişinden sonra asayiş iade edilmiştir. Hahambaşı, bazı gazetelerin Musevi aleyhtarı yayınları üzerine Kral George'un dikkatini çekmek istemiş, ayrıca bunların önünün alınması ricasında bulunmuştur⁴¹. Savaşın başında Musevilerin yaptığı Türk taraftarı gösteriler ve Jön Türklerle işbirlikleri onların şiddet hareketlerinden etkilenmelerine sebep olmuştu. Yunan kralı ise, hahambaşına Yunanistan'daki Yahudilerden çok memnun olduğunu, Selanik Yahudilerinin de Yunan hükümetine bağlılık göstereceklerini umduğunu söylerken Yahudileri kazanmaya çalışmaktaydı. Yunanistan'ın en yüksek yerinden gelen bu gönül alma çağrısına bir çok Musevi olumlu karşılık vermişti. Şair Matsukas da Musevilere beraberlik ve işbirliği çağrısı yapmasına rağmen, kökleşmiş bir antipatiyi söküp atmak kolay değildi⁴².

1913 Mart ayında Kral George bir suikast neticesi öldürülmüştür. Yerine geçen Kral Konstantin ile hahambaşı bir görüşme yapmıştır. Kral Selanik'teki Musevilerin ekonomik açıdan önemine son derece vakıftı. Hahambaşı açıkça Musevilerin savaşı Greklerin kazanmasını istemediklerini söylemişti. Fakat artık cemaati adına sadakatle Grek kralına hizmete hazırdı. Makedonya'da Türk hakimiyetinin devamı için tüm desteği verdiklerini, kendilerini kurban etmeye hazır olduklarını açıkça söyleyen hahambaşı, Türklerin başına geleni engellemek için mümkünse silahlanacaklarını ifade etmişti. Fakat artık Musevilerin kendilerini Grek hakimiyeti ve düzeni gerçeğine uyarlayacaklarının altını çizmişti⁴³.

Amerika gazetelerinde ise Selanik'teki yağma ve talanlar yalanlanmaktaydı. New York Tribune'de Selanik Hahambaşısı Jacob Meir tarafından Selanik Askeri Valisi Prens Nicholas'a bir mektup gönderildiği haberi yer almıştır. Mektupta hahambaşı olayları yalanlamakta, Musevilere kötü muamele yapıldığı, sinagogların soyulduğu haberlerini reddetmekteydi. Ayrıca Musevilerin Avusturya, İngiltere, Fransa konsolosluklarına başvurarak onlardan himaye istedikleri de inkar edilmekteydi. Hahambaşı kendisine bir kaç içkili askerden kaynaklanan tek bir şikayetin geldiğini, ayrıca askerlerin hızla yakalanıp cezalandırıldığını ve kurbanlara tazminat ödendiğini söylemiştir. Hahambaşı Selanik'teki tek bir Musevinin bile Yunan ordusundan şikayetçi olmadığını sözlerine eklemiştir⁴⁴. Selanik'te gerek Müslümanlara, gerek Musevilere yönelik tüm gayr-i insani uygulamalara rağmen Selanik Hahambaşının bu beyanatını biz Amerika'da güçlü olan Siyonist lobiye karşı yatıştırıcı bir demeç olarak algılıyoruz.

⁴¹ *Sabah*, 12 Kanun-i Evvel 1328.

⁴² Andonyan, *a.g.e.*, s.427.

⁴³ Fleming, *a.g.e.*, s.70. Basına yansıdığı şekliyle aynı görüşmede Kral Konstantin, Musevilerin dini sebeplerle Hristiyanları öldürdüklerine dair yüzyıllardır süren isnadların kendi döneminde yeşermesine müsaade etmeyeceğini söylemişti. Bkz. İkdam, 14 Teşrin-i Evvel 1329. Mart 1913'te Grek işgalci güçleriyle Selanik Musevileri arasındaki ilişkiler, Kral George'nin akıl hastası bir Grek tarafından suikast neticesi öldürülmesiyle gerilmiştir. Olayın ardından mahalli Grek gazetesi ve diğer şehirlerdeki gazeteler failin bir Musevi olduğunu iddia etmişlerdi. Başlayan panic ve ardından gelen terör dalgası Selanik'in her yerinde Musevilere yönelik saldırıları beraberinde getirdi. Hatta İstanbul'daki Neologos Gazetesi hızla yalanı yaymıştır. Edirne'deki Yunan metropoliti, Başhaham Haim Bejerano'ya, "Musevilerin Kralın ölümünden dolayı sevindiklerini" söylemiştir. Bkz. Vidas, *a.g.m.*, s.178.

⁴⁴ *New York Tribune*, 4 December 1912.

İstanbul Hahambaşısı Hayim Nahum Efendi ise, Fransa'daki Alliance Merkezi'ne gönderdiği raporda sayıları 1600'e ulaşan Musevi göçmenlerin maddi-manevi sıkıntılarını hafifletebilmek için çareler aradığını yazmaktaydı⁴⁵. Hayim Nahum Efendi, Dahiliye Nezareti'ne gelerek Selanik Musevilerinin gördükleri mezalim hakkında Nazır Hacı Adl Bey'e tafsilatlı bir rapor sunmuştur⁴⁶. Çalışmalarını sürdüren Hayim Nahum Efendi, Romanya vapuruyla önce Berlin'e, ardından Paris'e ve sonra Brüksel'e gitmek için yola çıkmıştır. Balkan Savaşları'ndan müteessir olan Museviler'e yardım etmek ve bir istikraz sandığı kurmak için Avrupa'ya giden Hayim Nahum Efendi'nin amacı, zengin Musevilerle müzakereye girişmekti⁴⁷.

Selanik'e Uluslararası Statü Verilme Çabaları

Selanik Şehri'nin Balkan Devletleri'nden biri tarafından işgal edilirse serbest liman haline dönüştürüleceği yönündeki haberler dönemin basınında yer bulmuştu⁴⁸. Yunan ve Bulgarlar Selanik'e girdiklerinde şehrin kendilerine bırakılması için çeşitli deliller öne sürmüşlerdi. Fakat şehrin her iki milletten birine bırakılması halinde nifak unsuru olacağı aşikârdı. Buna mani olmak için ise öne sürülen çare şehrin uluslar arası serbest bir şehir haline dönüştürülmesiydi⁴⁹. Selanik'e Yunanlılar artık kati surette kendilerinin olmuş nazarıyla bakmakta ve şehrin uluslar arası serbest bir liman haline dönüşümü için tüccarlar tarafından icra edilen teşebbüsleri önlemeye çalışmaktaydılar⁵⁰. Burada büyük devletlerin bir hayli yatırımları vardı. Sermaye çevreleri Selanik'in özerk bir idareye sahip olması gereğini vurgulamaktaydılar. Hatta bu idarenin millet esasına dayanarak ahalinin % 60'ının Musevi, %15'inin Türk, % 15'inin Rum ve % 10'unun muhtelif unsurlardan ibaret olunacağı söylenilmekteydi. Bu tarz bir çözümün Balkan Devletleri arasındaki sorunlardan birini çözeceği gibi, büyük devletlerin de politikasına ters gelmeyeceği öngörülmekteydi⁵¹. Selanik'teki Museviler şehre uluslar arası bir statü verilmesi için faaliyetlerini hızlandırmışlardı. Selanik Musevilerinin şehrin serbest bir liman halinde kalması için Fransa'ya bir heyet göndermeleri, bunu bahane eden Rumların Musevilere yönelik baskıyı arttırmalarını tetiklemiştir. Rumlar Musevilerden ya Yunan hükümeti idaresinde kalmalarını, ya da Selanik'ten gitmelerini istiyorlardı. Bu sebeple birçok zengin Yahudi aile Türklerle birlikte göçe hazırlanıyordu⁵².

Selanik'in düşmesinin ardından en fazla tartışılan konu şehrin geleceğiydi. Son savaşın ardından Selanik'in önemi gittikçe azalmaktaydı. Zira, Selanik eski hinterlandından ayrılmış, iç bölgelerle alakası kalmamıştı. Şehrin ekonomik olarak düşüşüne sebep olan unsurlardan biri de Makedonya Müslümanlarının muhaceretiydi. Venizelos son seyahatinde metruk köyleri görünce bu fikri edinmiş ve Makedonya'da vazifesini layıkıyla yapmayan memurlarına karşı bazı tedbirler alma yoluna gitmişti. Şayet Yunanistan Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerini düzeltmek istiyorsa bu duruma bir çare bulmalıydı. Şehrin sefaletine ikinci bir sebep de

⁴⁵ Esther Benbassa, *Son Osmanlı Hahambaşısının Mektupları*, (Çev. İrfan Yalçın), Milliyet Yay, İstanbul 1998, s.185.

⁴⁶ *Tanin*, 6 Şubat 1328.

⁴⁷ *İkdam*, 17 Eylül 1329.

⁴⁸ *Sabah*, 1 Kanun-i Sani 1328.

⁴⁹ *Sabah*, 31 Kanun-i evvel 1328.

⁵⁰ *Sabah*, 23 Kanun-i Sani 1328.

⁵¹ *Sabah*, 25 Kanun-i Sani 1328.

⁵² Halaçoğlu, *a.g.e.*, s.66.

Kafkasya'dan ve Trakya'dan hicret eden Rumlardı. Şehrin sokaklarını dolduran muhacir Rumlar, şehirde hüküm süren tifo, humma, verem gibi hastalıkların taşıyıcılarıydılar. Diğer taraftan Selanik tüccarının muhacereti artmaktaydı. Her vapur İstanbul ve İzmir'e on-on beş tacir götürmekteydi. Elbette ki bu tüccarlar yurt olarak belledikleri Selanik'i büyük bir üzüntüyle terk etmekteydiler. Bazı ekonomi çevrelerinde şehirde bu durumun devamı büyük bir ekonomik çöküntünün beraberinde geleceği endişesine sebep olmaktaydı. Artık durum o dereceye gelmişti ki, serbest bir mıntıkanın tesisinin bile Selanik'in çöküşüne çare olmayacağı yorumları yapılmaktaydı. Diğer taraftan Venizelos Selanik'teyken kendisine ticaret odası adına müracaat eden bir heyet, şehrin serbest liman haline getirilmesini talep etmişti. Fakat Venizelos Yunan hükümetinin milli çıkarlarıyla bağdaşmayan bu teklifi reddetmiştir⁵³.

Bölge Musevileri arasında bir hayli popüler olan Selanik'i uluslar arası hale getirme planı, Siyonizmi zayıflatacağı gerekçesiyle uluslar arası Yahudi gruplarca da reddedilmişti. Diğer dinsel gruplardan olan Grek Ortodoks ve Dönmeler ise birlik halinde Venizelos'a gönderdikleri mektupta desteklerini vermişlerdi. Fakat Batılı Musevi liderlere göre, Yahudi Devleti'ne giden yol herhangi bir güvenli Musevi bölgesinin eksikliğine bağlıydı. Şayet meşhur Musevi Selanik, otonomi veya bağımsızlık kazanırsa, Musevilerin kendi anavatanlarının gerekliliği iddiası zayıflayacaktı. Zira, Siyonizm paradoksal olarak Musevilerin kötü talih olduğu kadar ona karşı reaksiyonlara bağlıydı. Selanik Musevilerinin çoğunluğu ise Siyonizme karşıydı. Uzun dönemde Selanik Musevilerinin Yunanistan'dan ayrılma girişimleri birçok Grek Hristiyanı tarafından Musevilerin kendilerine sadakatsizliği olarak algılanmış ve plan Selanik Musevilerine zarar vermişti⁵⁴.

Balkan Savaşları'ndan II. Dünya Savaşına Selanik Musevileri

Selanik'in Yunanistan'a katılmasının ardından Venizelos Londra'da Jewish Chronicle Dergisi'ne Yunanistan'daki Musevilerin geleceği ile ilgili bir beyanat vermişti. Balkan Savaşları sonunda Yunan topraklarına katılan yerlerde yaşayan tüm Museviler'in Yunanistan'ın diğer yerlerinde yaşayanlar gibi özgürlük ve eşitliğe sahip olacaklarını söyleyen Venizelos, Grek anayasasının özgürlüğe kavuşturduklarını iddia ettiği topraklarda uygulanacağını, şahısların dini özgürlüklerinin devletin garantisi altında olduğu beyanatını vermişti. Bunun ardından hükümet Musevilere yönelik şu açıklamayı yapmıştı:

Grek ordusunun gelişinden sonraki üçer yıllık periyotlarda, oy kullanma hakkını kaybetmeksizin para karşılığı askerlik görevinden istisna, Selanik Şehri'ndeki Sabbath'ların korunması, Kamu yönetimine katılım hakkı, Kendi dillerinde raporların korunması hakkı, Musevi basının özgürlüğü, Musevilerin yemek kanunlarına riayet için, sivil veteriner görevlileriyle özel atanmış "shochet" arasında işbirliği imkânı, elliden fazla Musevi ailesine 1200 Drahmi hükümet desteği ile aynı zamanda atletik ve Siyonist Macabe Kulübü gibi özel Musevi kurumlarına hükümet müsaadesi, Pesah süresince kullanılan ekmeklerden ithalat vergisi muafiyeti getirilmiştir. Venizelos, Musevileri Yunan idaresinin avantajlarına inandırmak istemişti. Selanik Musevileri Berlin'deki Merkezi Siyonist Organizasyonu'na gönderdikleri raporda, Greklerin tüm hükümet pozisyonlarını kontrol etmek için Yunanistan'dan kendi memurlarını getirdiklerini, amir gibi davrandıklarını, şehri Yunanistan'a ilhak etmek için her şeyi yaptıklarını yazmaktaydılar. Yunanlılar kendi çıkarlarına Avrupa

⁵³ *Sabah*, 8 Mayıs 1330.

⁵⁴ Fleming, *a.g.e.*, s.69.

kamuoylarını etkilemek, Selanik nüfusunun yarısından fazlasını oluşturan kararlı Musevileri kazanmak için bu politikayı takibe başlamışlardı⁵⁵.

Selanik'te 1917'de büyük bir yangın çıkmıştır. 1917 yangını yeni bir kent inşası ve beraberinde kamulaştırmayı getirdiği gibi, kentin özünü ve Yahudi çekirdeğini imha etmiştir. Yangından etkilenen felaketzedelerin çoğu geçici olarak kentin dış kesimine yapılan barınaklara, ordu kışalarına yerleştirildi ve artık asla evlerine dönemeyeceklerini anlamaya başlamışlardı. Bunların ezici çoğunluğu Yahudi olduğundan, Yahudi cemaati liderleri planın amaçlarından birinin Yahudileri kent merkezinden sürmek olduğunu ileri sürmekteydiler. Yunanlı yetkililer, her ne kadar Yahudi nüfusun şehirden göçmesine karşı olduklarını söyleseler de, diğer taraftan Yahudilerin kent merkezinde yeni arsa almaları yasaklanmıştı⁵⁶.

1923'te başlayan mübadele süreci ve gelen Rumların etkisiyle Rum-Musevi ilişkileri daha da soğumaya yüz tutmuştur. 1920'de Museviler lehine yapılan hafta tatilinin Cumartesiye alınması gibi düzenlemeler gelen muhacirler lehine değiştirilmişti. Museviler dükkanlarını iki gün kapatmak zorunda kalırken Rumlar bir gün kapatacağı. Gelen muhacirler artık Selanik'in geleceğinde en büyük güçtü. Bazı Yunanlı yazarlara göre, Venizelos'a karşı oy vermekle Anadolu felaketinin baş mimarları Musevilerdi. Venizelos ise Selanik Musevilerinin kendilerini Yunan yurttaşları olarak görmediklerini iddia ederken, diğer taraftan böyle bir ortamda Musevi asimilasyon ligi kurulmaktaydı. Bunu Yahudi Karşıtı Gençlik Merkez Birliği izlemişti. Venizelosçu gazetelerde Museviler Yunanistan'dan ziyade Türkiye'ye daha yakın olarak lanse edilmekte hatta Bulgarlarla işbirliği içinde oldukları iddia edilmekteydi. Musevilerin Yunan politikasını etkilemesine müsaade edilmemesi vurgulanmakta, bu arada Museviler aleyhinde broşürler ise elden ele dağıtılmaktaydı. Tüm bu gelişmeleri Musevilere karşı vahşi bir boykot, ardından 1931'de Musevi aleyhtarı şiddet içeren Maccabi bürolarının yağması izlemiştir⁵⁷. 1928'de iktidara gelen Venizelos anti semitik gazete ve politik gruplara karşı hiç bir şey yapmamıştır. Venizelos'un anti semitik politikalarının zirve yaptığı tarih 29 Haziran 1931'dir. 220 Musevi ailenin yaşadığı Campbell adlı banliyöye saldıran 2000 Rum,

⁵⁵ Rena Molho, "[Venizelos and the Jewish Community of Salonica 1912-1919](#)", *Journal of the Hellenic Diaspora*, Pella Publishing Company, October 1986, XIII/34, s. 113-123.

⁵⁶ Mazower, *a.g.e.*, s.334-335. 72.000 kişinin evlerini kaybettiği Selanik yangınında Yunan hükümeti, dörtte üçü Yahudi, 4101 mal sahibine ait yanmış alanı kamulaştırma kararı aldı. Geniş bilgi için bkz. Gilles Veinstein, *Selanik 1850-1918*, (Çev.Cüneyt Akalın), İletişim Yay, İstanbul 1999, s.277. Anadolu'da Yunanlıların 1919'da başlattıkları işgal genişlerken işgal sahasındaki Müslümanlar baskı, cebir ve şiddete maruz kalmakta, Museviler de tıpkı Selanik'teki ırkdaşları gibi bu istiladan etkilenmişlerdi. Lüleburgaz'da aralarında Müslüman ve Yahudilerin olduğu bir çok kişi, komite teşkil ederek mahalli asayiş tehtid edecekleri gerekçesiyle tutuklanmış, cebir ve işkenceye maruz kalmıştır. Tutuklamalar üzerine bir çok Musevi İstanbul'a kaçmaya başlamıştı. Bkz. *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi Gayri Müslimlere Yapılan Yunan Mezalimi*, III, Belge 150, s.260. Doğu Trakya meselesine dair Paris Barış Konferansı'na takdim için Venizelos'a verilmek üzere yerli Rum ahali tarafından düzenlenen dilekçeye Musevilerin de iştiraki beklenilmiş, fakat teklif Musevilerce reddedilmiştir. Bunun üzerine yerli Rumların teşebbüsü üzerine Yunan askerleri Musevi Cemaati Reisi Behar Efendi'nin evine saldırmışlardı. Bkz. *a.g.e.*, Belge 151, s.263. Justin McCarthy Batı Anadolu'daki Yunan işgali sırasında Musevilerin Müslümanlar kadar acı çektiğini kaydetmektedir. İşgal süresince ölümler ve yağmalanan dükkanlar kayıtlara girmişti. Örnek olarak Nazilli'de toplamda kıyıma uğratılan sayının dışında 11 Musevinin öldüğü kayıtlara girmiştir. Zira Türk istatistikleri Museviler hakkında doyurucu bilgi vermemektedir. Savaş bölgesinde olduklarında Musevilerin bir kısmı ölmüş, bir kısmı ise Doğu Anadolu'ya göçe mecbur kalmıştı. 1912'de Aydın'da 44.206 Musevi yaşamakta iken, bu sayı 1927'de 18.728'e düşmüştür. Bkz. McCarthy, *a.g.e.*, s.162-163.

⁵⁷ Mazower, *a.g.e.*, s.413-418.

dükkan ve evleri yağmalamış, ardından aralarında sinagog ve okulun olduğu bir çok evi yakmıştır. Yüzlerce Musevinin yaralandığı olaydan sonra Selanik merkeze doğru kaçış başlamıştı. Hemen yakınlarda bekleyen Grek polisi ise yangının çıkmasından sonra olay yerine gelmişti. Campbell pogromunu yakınlardaki Harilaos banliyösüne yine bir grup Rum'un gerçekleştirdiği saldırı ve sinagogunun yok edilmesi izlemiştir. Batı dünyasında Yunanistan'ın imajının zedelenmesinin ardından kanun önüne çıkarılan olayların sorumluları ise beraat etmiştir. Selanik'te anti semitik kampanyanın liderleri arasında diğerlerinden çok daha fazla payı olan Makedonis Gazetesi editörü Nikos Fardis vardı. Cumhuriyetin ilgası ve 1936'da Kral II. George'nin dönüşünü General Metaxas'ın askeri diktası izlemiştir. Sonraki beş yıl boyunca Yunanistan ve Selanik'teki Museviler anti semitik politikalarla ari olmuşlardır⁵⁸. Yıllarca Selanik Musevilerine yönelik anti semitik politikalar başta Filistin olmak üzere Türkiye, Fransa ve Mısır'a doğru göç dalgası doğurmuştur.

II. Dünya Savaşı'nda Selanik'in işgalinin ardından Yunanistan'daki Alman diplomatları, Yunanlı yetkililerden ülke Musevileri hakkında bilgi istemişlerdi. Musevi gazeteleri ile sivil ve dini organizasyonları kapatan Almanlar, Musevi tüccarlara karşı boykotu teşvik etmiş, 1943'e kadar Musevi sürgününü uygulama safhasına geçirmemişlerdi. 520.000 ton yiyeceğin Selanik'ten gemilerle Almanya'ya nakli şehirde büyük bir kıtlık ve ardından ölümleri getirmişti⁵⁹. Alman ordularının Selanik'i işgaliyle anti semitik faaliyetler olanca hızıyla artmıştır. 9 Kasım 1942'de Yunan gazeteleri Hitler'in şu sözünü başlık olarak kullandı "*Uluslararası Yahudilik Avrupa'dan Silinecektir*". Yapılan bildiriyle Musevilerin belirlenen alanların dışına çıkmamaları ve dükkanlarını açmamaları istendi⁶⁰. Selanik'in direnişi destekleyen gazetelerinden Eleftheria, Grek polislerine Almanlarla işbirliği yapmamaları hususunda çağrı yaparken, kendilerinin aynı Grek ruhuna sahip olduklarını, aynı durumun Musevileri kapsamadığına vurgu yapmaktaydı. 18-45 arasındaki Musevi erkekler Eleftheria Meydanı'na toplanmış, madenlerde ve yollarda çalıştırılmak için Makedonya'ya gönderilmişlerdi. Salgın hastalıklardan bunların yüzlercesi ölmüştür. Musevi cemaati ileri gelenleri, yaptıkları lobi faaliyetleri sonucu her bir kişi için bir milyon drahmi karşılığında önce bin kişinin üzerinde, sonra 3.5 milyar drahmi karşılığında yedi bin Musevinin serbest kalmasını sağlamışlardı. Nuremberg yasalarının uygulanmaya başlandığı Selanik'te Museviler'in diğer ırklarla ilişkilerinin kesilmesi için Baron Hirsch Gettosu'na kapatılmaları ve ayırteilmeleri için sarı yıldız takmaları zorunluluğu getirilmişti. 1943 Şubat'ında 56.000 Selanik Musevisi Baron Hirsch Gettosu'na toplanmıştır. Bunun ardından Musevilerin Polanya'nın Auschwitz toplama kampına doğru çok az yiyeceklerle üç haftalık tren yolculuğu başlamıştır. Bazı vagonlarda ölüm oranı % 50'ye varmıştı. Gettoların boşaltılmasının ardından Grek haydutlar sürgüne gönderilen Musevilerin geride bıraktıklarını yağmalamışlardı. Haziran ayı ortalarında neredeyse tüm Selanik Musevileri sürgüne gönderilmiştir. Auschwitz-Birkenau kayıtlarına göre, 1943 ilkbahar-yaz arası dönemde Kuzey Yunanistan'dan kampa gelen 48.974 Musevi'den 2000'i geri dönebilmişti⁶¹.

Sonuç

Yunanistan, 1830 yılında kurulmasının ardından sürekli Osmanlı Devleti aleyhine genişlerken, diğer taraftan işgal ettiği toprakları Yunanlılar için homojen bir yurt haline

⁵⁸ Vidas, a.g.m, s.182.

⁵⁹ Fleming, a.g.e, s.114-115.

⁶⁰ Mazower, a.g.e, s. 428-33.

⁶¹ Fleming, a.g.e, s.121-125.

getirme politikası takip etmişti. Bu politikanın pratikte uygulanması işgal edilen topraklardan gayri Yunan unsurların temizlenmesini getirmiştir. İlk olarak Mora'da tatbik edilen bu politikadan en fazla etkilenen iki unsur Müslümanlarla birlikte Musevilerdi. Osmanlı Devleti'nin İzmir'le birlikte batıya açılan kapısı olan Selanik şehri, Osmanlı Musevilerinin yoğun yaşadığı yerlerden biriydi. Balkan Savaşları'nda tek kurşun bile atmadan Yunan askerlerine bırakılan şehirde yağma ve çapuldan etkilenen yegane iki unsur yine Müslüman ve Museviler olmuştu. Yüzyıllardır ekonomik olarak Rumlara en önemli rakip konumundaki Musevi unsura ait iş yerleri, şehre giren Yunan askerlerinin ilk hedefleri arasındaydı. Şehrin Yunanlılarca işgali eski düşmanlıklar özellikle de kan iftiralarının hortlamasına sebebiyet vermişti. Maddi-manevi kendilerine yapılan haksızlıklardan ötürü Selanik Musevileri yavaş yavaş şehri terk etmeye başlamışlardı. Bu durum Rumlar için kendilerine ekonomik rakip gördükleri en önemli unsurdan kurtuluş manasındaydı. Yunanistan'ın bu sindirme politikası 1917 yangınında da görülebilmektedir. Zira bu yangından en fazla etkilenen unsur Musevilerdi. Sonraki yıllarda Selanik Musevilerine karşı Rumlar gerek boykot, gerekse direk olarak katıldıkları yağma hareketleriyle bu unsuru Selanik'ten göç ettirme politikasını takip etmişlerdi. II. Dünya Savaşı ise Selanik Musevilerinin şehirden tamamen temizlenmesini getirmişti. Şehrin Alman askerlerince işgalinin ardından Musevilere karşı gerek Yunan gazetelerinde gerek Almanlar tarafından önce planlı bir karalama ve ardından dışlama faaliyeti başlatılmıştır. Yunanlıların şehri Musevilerden arındırma işini adeta ihaleyle Almanlar yerine getirmişti. Almanlar 1943 yılında gerçekleştirdikleri sürgünle, Selanik'te yüzlerce yıl Osmanlı barışı altında yaşayan Musevileri bir daha geri dönmek üzere Polonya'daki toplama kamplarına götürmüştür.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Babıalı Evrak Odası (BEO).

Gazeteler

İkdam

New York Tribune

Sabah

Tanin

Resmi Yayınlar

Selanik Vilayet Salnamesi, 20. Tab, Selanik Hamidiye Mekteb-i Sanayi Matbaası, Selanik 1325.

Eserler

ANDONYAN, Aram, *Balkan Savaşları*, (Çev. Zaven Biberyan), Aras Yay, İstanbul 1999.

Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezalimi Gayri Müslimlere Yapılan Yunan Mezalimi, III, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yay, Ankara 1996.

AYDIN, Salim, *Osmanlı Basınında Balkan Savaşları (1912-1913)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2012.

BENBASSA, Esther, *Son Osmanlı Hahambaşısının Mektupları*, (Çev. İrfan Yalçın), Milliyet Yay, İstanbul 1998.

BIYIKLIOĞLU, Tevfik, *Trakya'da Milli Mücadele*, I, 2. Baskı, TTK, Ankara 1987.

BOZKURT, Celil, *Yahudilik ve Masonluğa Karşı Cevat Rifat Atilhan*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2012.

- DAKIN, Douglas, *The Greek Struggle in Macedonia 1897-1913*, Institute of Balkan Studies, Thessaloniki 1966.
- FLEMING, Katherine Elizabeth, *Greece a Jewish History*, Princeton University Press, New Jersey 2008.
- GOODWIN, Jason, *Ufukların Efendisi Osmanlılar*, (Çev. Armağan Anar), Merkez Kitaplar, İstanbul 2007.
- HALAÇOĞLU, Ahmet, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, TTK, Ankara 1994.
- HARTLEY, John, *Researches in Greece and The Levant*, Seeley and Sons, London 1831.
- LORD COURTNEY Of Penwith, *Nationalism And War in The Near East*, Oxford University Press, London 1915.
- LOTY, Pierre, *Can Çekişen Türkiye*, (Haz. Fikret Şahoğlu), Tercüman Yay, İstanbul Tarihsiz.
- PHILLIPS, W. Allison, *The War Of Greek Independence 1821 to 1833*, London, Smith, Elder Co., 1897.
- MCCARTHY, Justin, *Death and Exile The Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims 1821-1922*, The Darwin Press, New Jersey 1996.
- MARRIOTT, J.A.R., *The Eastern Question An Historical Study In European Diplomacy*, Clarendon Press, London 1917.
- MAZOWER, Mark, *Selanik Hayaletler Şehri Hristiyanlar, Müslümler, Yahudiler (1430-1950)*, (Çev.Gül Güven), İstanbul 2004.
- MOLHO, Rena, "[Venizelos and the Jewish Community of Salonica 1912-1919](#)", *Journal of the Hellenic Diaspora*, Pella Publishing Company, October 1986, XIII/34.
- ORTAYLI, İlber, *Osmanlı'da Milletler ve Diplomasi Seçme Eserler*, İş Bankası Yay, İstanbul 2008.
- ÖZDEMİR, Bülent, *Ottoman Reforms and Social Life: Reflection from Salonica*, İsis Press, İstanbul 2003.
- Selanik'in Teslimi ve Tahsin Paşa Ordusu*, Meşrutiyet Kütüphanesi, Dersaadet 1332.
- SCIAKY, Leon, *Farewell to Ottoman Salonica*, The Isis Press, İstanbul 2000.
- The Present Conditions of the Balkans and of European Responsibilities* by Various Writers, Edited Luigi Villari, *The Balkan Question*, London 1905.
- TROTSKY, Leon, *Balkan Savaşları*, (Çev.Tansel Güney), Arba Yay, İstanbul 1995.
- VEINSTEIN, Gilles, *Selanik 1850-1918*, (Çev.Cüneyt Akalın), İletişim Yay, İstanbul 1999.
- VIDAS, Albert D, "Modern Greece and the Sephardim of Salonica an Overview", *Bellesten*, c. LXIV, sayı 239, Nisan 2000.
- VACALOPOULOS, Apostolos E., *A History of Thessaloniki*, Institute of Balkan Studies, Thessaloniki 1993.